

2021-08-31

Diarienum: S2021/02982

Socialdepartementet

Hjärt-Lungfondens yttrande om Hårdare regler för nya nikotinprodukter SOU 2021:22

Hjärt-Lungfonden välkomnar utredningen och håller med om allt i dess mening. Hjärt-Lungfonden tackar för utredningen, dess omfattning och dess djuplodande innehåll. Hjärt-Lungfonden saknar dock ett par åtgärder som vi ser som helt avgörande för att stoppa nyrekryteringen av unga nikotininister. Det är åtgärder som återfinns i WHO:s tobakskonvention som Sverige ratificerade redan 2005. Det är dags att införa fler av konventionens delar- som många av våra nordiska grannländer och många andra länder redan infört. I en europeisk skattning av genomförda åtgärder för ett minskat tobaksbruk har Sverige från 2016 till 2019 fallit från en 9:e till en 15:e plats.

Hjärt-Lungfonden motsätter sig förslaget i kap 10.2 om att snussubstitut ska jämföras med livsmedel i livsmedelslagen.

Snus är inte ett livsmedel och ska således inte heller betraktas som ett sådant. I SOU 2016:14 – En översyn av tobakslagen föreslogs att snus och tuggtobak inte längre ska omfattas av livsmedelslagen med motiveringen att snus inte är ett livsmedel och att det är möjligt för Folkhälsomyndigheten att hantera de nödvändiga regleringarna kring gränsvärden och tillsatser i snus. Hjärt-Lungfonden delar analysen i SOU 2016:14 om att det inte är oproblematiskt ur ett tobakspolitiskt och tobakspreventivt perspektiv att snus jämföras med livsmedel. Att reglera såväl traditionellt tobakssnus som nya nikotinprodukter som livsmedel ger falska föreställningar om att snus är en säker och hälsosam produkt. Återigen vill Hjärt-Lungfonden betona att den bristfälliga lagstiftningen som idag finns gällande traditionellt tobakssnus inte bör stå i vägen för att reglera de nya nikotinprodukterna.

Hjärt-Lungfonden vill se ett starkare förbud mot marknadsföring av nikotinprodukter

- Förbud mot marknadsföring

Utredningen föreslår *på grund av tryck- och yttrandefriheten endast krav på måttfullhet för marknadsföring av nikotinprodukter*. Det blir för svårt att kontrollera detta och svårt för både konsumenten och industrin att förstå när det är tillåtet och inte. Hjärt-Lungfonden ifrågasätter bedömningen i utredningen.

Hjärt-Lungfonden vill se ett förbud mot smaksättning.

- **Förbud mot smaksättning av alla tobaks- och nikotinprodukter.**

I utredningen framhålls ett problem: *ett förbud mot smaksättning av tobaksfria nikotinprodukter skulle riskera att få den svenska lagstifningen att framstå som inkonsekvent så länge smaksättningen av tobakssnus är tillåtet. Samtidigt är det problematiskt att smaksättningen av nya nikotinprodukter gör dessa produkter mer attraktiva för unga.* Om nu detta är fallet finns det bara en väg att gå och det är att förbjuda smaksättning på alla nikotin- och tobaksprodukter, inklusive tobakssnuset, för att skydda våra barn och unga från att bli nya nikotininister. Om EU har synpunkter på inkonsekvens bör det övervägas att även förbjuda smaksättning av tobakssnuset. Man kan också resonera kring om de två olika produkterna tobaksfritt snus och tobakssnus bör jämföras då det verkar finnas vissa andra svårigheter med tobakssnuset enligt tobaksutredningen **SOU 2016:14 En ändamålsenlig reglering av snus** sid 406 där resonemanget är som följer:

Det finns dock svårigheter med en sådan reglering. En granskning av de uppgifter om innehållet i snus, som tillverkare och importörer enligt 16 § tobakslagen är skyldiga att varje år lämna till Folkhälsomyndigheten, visar att samtliga snussorter med något enstaka undantag innehåller smaktillsatser. Det har också i marknadsföringen av snus framförts att viss smaksättning, bl.a. bergamott och enbär, har traditioner sedan 1800-talet.

Vi har inte funnit anledning att ifrågasätta dessa påståenden. Det innebär alltså att snuset som produkt i allt väsentligt är en smaksatt tobaksprodukt.

Hur stor andel av snuset på marknaden som skulle anses ha en karakteristisk smak är omöjligt att uppskatta i förväg, innan en faktisk prövning ägt rum. Det är emellertid sannolikt att traditionella snussorter som är smaksatta med bergamott och enbär, som har stora andelar av snusmarknaden, kan anses ha en karakteristisk smak av annat än tobak.....

Ytterligare åtgärder som Hjärt-Lungfonden anser skyndsamt behöver införas som utredningen inte tar upp.

- **Tobaksfri skoltid**
- **Exponeringsförbud på säljstället för tobak, s.k. dold försäljning**
- **Neutrala reklamfria tobaksförpackningar**

Bakgrund till Hjärt-Lungfondens svar

Hjärt-Lungfonden ser med oro på utvecklingen av nya nikotinprodukter och på vilket sätt som tobaksindustrin utnyttjar att vissa nikotinprodukter idag inte återfinns i någon lagstiftning vad det gäller marknadsföring och försäljning. Sociala medier översköljs av det sk tobaksfria snuset i form av smygmarknadsföring via influencers, turneringar och andra aktiviteter, se bilaga. Lanseringen av nya nikotininnehållande produkter är oroande. I övervägande del attraherar de genom sin smaksättning unga konsumenter som är särskilt känsliga för nikotin med ökad risk att hamna i ett beroende. Insatser behövs för att stärka barns rätt till en tobaksfri uppväxt; en rätt som garanteras i såväl Tobakskonventionen som Barnkonventionen, två internationella konventioner som Sverige har ratificerat. Det kan påpekas att UNICEF globalt nu strävar efter ett skärpt protokoll i Barnkonventionen/Convention on the Right of the Child eftersom nuvarande reglering av marknadsföring av produkter till barn och unga ständigt överträds av berörda industrier.

Samhället behöver sluta att väga risker mellan olika nikotin- och tobaksprodukter. Produkter med enbart substansen nikotin är oerhört beroendeframkallande och ska inte ses som mindre ”farliga” än produkter med hela andelen tobak. Att informera specifikt om nikotinetts hälsoeffekter är särskilt viktigt eftersom det bland unga nu är vanligt med blandbruk av en rad olika tobaks- och nikotinprodukter. Många snusar, röker, använder e-cigarettor och röker vattenpipa. Man använder mycket nikotin, även om man inte röker vanliga cigarettor i lika hög utsträckning som tidigare generationer. Många unga börjar i dag också direkt med snus, utan att tidigare ha rökt.

Nio av tio som använder tobak börjar före 18 års ålder. Enligt Centrum för alkohol och narkotika använder mer än 30 procent av eleverna någon eller flera olika tobaksprodukter under sin skoltid. De senaste åren har bruket av e-cigarettor bland unga ökat kraftigt och det sk tobaksfria snuset som lanserades brett under 2018 har vi ännu inte sett effekterna av. Det krävs krafttag från hela samhället – vuxna i hemmet, skolan och politiken - för att skydda barn och unga från att hamna i ett livslångt nikotinberoende.

Statistik över bruket av det så kallade tobaksfria snuset

Eftersom det inte finns någon statistik från myndigheterna om bruket av det så kallade tobaksfria snuset genomförde Hjärt-Lungfonden en undersökning med hjälp av Novus under augusti månad 2021. Undersökningen tillfrågade 2134 personer i åldrarna 16-79 år.

- Rapporten visar att 44% av de tillfrågade känner till tobaksfritt snus, de flesta som känner till tobaksfritt snus är yngre än 39 och bland de över 40 år är det fler som inte känner till så väl eller aldrig har hört talas om tobaksfritt snus.
- Bland de som känner till tobaksfritt snus så snusar knappt en fjärdedel (23%) det dagligen eller ibland. Av samtliga tillfrågade är det 10 % som snusar tobaksfritt snus. 14% i åldern 16-39 och 8 % i åldern 40-79.
- 70 % av dem som snusar det tobaksfria snuset i den yngre åldersgruppen, 16-39, har inte ersatt annat tobaksbruk med det tobaksfria snuset att jämföra med 47 % i den äldre gruppen 40-79.

- Rapporten visar också att smakämnen (52%) och nikotin (47%) är det man oftast tror ingår i tobaksfritt snus. Var tredje uppger att man inte vet vad det innehåller.
- Flest tänker att tobaksfritt snus hjälper rökare att sluta (27%) och att tobaksfritt snus påverkar min kropp i lägre grad än vanligt snus (26%), men även att tobaksfritt snus riktar sig till yngre personer (24%).

Att det ännu finns ett hål i lagstiftningen som möjliggör för tillverkare och säljare av tobaksprodukter att marknadsföra sig direkt till unga, exempelvis via influencers och annonser i sociala medier, bör ses som ett misslyckande. En reglering av ämnet nikotin är därför nödvändigt för att inte fler unga ska skadas av nikotinetts effekter.

Sverige har hög svansföring när det gäller Agenda 2030 arbetet. Tobaksindustrin har en stark negativ påverkan på miljön. Den motverkar samtliga av de globala målen och leder till omfattande barnarbete.

Nikotinets påverkan på hälsan

- Nikotin är starkt beroendeframkallande - den del i tobaken som gör att den som brukar har svårt att sluta. Att de nya produkterna innehåller just substansen nikotin är ingen slump - det är just den som gör att industrin får nya brukare.
- Nikotinprodukterna är relativt nya och forskning om dess effekter på hälsan pågår. Att först införa produkterna och sen forska på hälsan är fel ordning. Särskilt när vi redan i dag vet att nikotin i sig är oerhört beroendeframkallande och påverkar hälsan negativt.
- Nya studier på Karolinska Institutet visar påverkan av nikotin på hjärta och kärl vid rökning av e-cigarett. I de humanstudier som genomförts har man sett påverkan på kärlskademarkörer, blodproppsbildning och kärlstelhet efter exponering för e-cigarett som innehåller nikotin. Effekterna är inte alls lika tydliga efter exponering för e-cig utan nikotin-innehåll.
- Nikotin ökar risken för styva kärl även vid snusning vilket ökar risk för högt blodtryck, hjärt-kärlsjukdom och stroke.
- Påverkar hjäman negativt- nikotin förknippats med ökad risk för depression, ångest, sämre impulskontroll, inlärningsförmåga och uppmärksamhet visar forskning. Ytterst anmärkningsvärt då det är företrädesvis unga individer som börjar med nikotin och tobaksprodukter.

CAN- Centrum för alkohol och narkotika

Sedan början av 2000-talet har användningen av cigaretter och snus minskat bland ungdomar. Enligt rapporten Skolelevers drogvanor 2019, av Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN), röker 20 procent av eleverna i gymnasietts årskurs två. Det är en liten minskning jämfört med 2018 då motsvarande siffra var 23 procent. Andelen gymnasieelever som klassades som snusare hade dock ökat och den totala tobakskonsumtionen var i stort sett oförändrad.

Sedan 2014 när CAN inkluderade e-cigarett i undersökningen har användningen ökat markant. Förra året svarade 37 procent av gymnasieeleverna att de hade testat e-cigarett, jämfört med 24 procent vid första mätningen.

En Rökfri Generation

En Rökfri Generation genomför årligen en Novus undersökning. 2019 svarade sju procent av unga i 14-18 års ålder att de hade använt tobaksfritt snus i någon omfattning, 2020s resultat visar en drastisk ökning till hela 19 procent. Sammanfattningsvis har över en tredjedel av eleverna använt någon typ av tobaksprodukt innan de har tagit studenten.

En Rökfri Generation ser en positiv trend där rökningen bland unga långsamt minskar, men samtidigt verkar cigaretterna ersättas av nya skadliga nikotinprodukter. Detta är ett kvitto på tobaksindustrins framgångar gällande produktutveckling och marknadsföring för att locka barn och unga in i ett beroende. Framför allt är det en tydlig signal om att befintlig tobakslagstiftning misslyckas med att skydda minderåriga från tobaksindustrins strategier.

Fler resultat i En Rökfri Generations undersökning visar att kompisars påverkan legat i topp på listan över orsaker till att unga börjar använda tobak. 2020 uppger nio av tio ungdomar att kompisars påverkan är en orsak till att börja röka, och sju av tio uppger ”vilja att passa in”. Det är tydligt att tobaksbruk sprids bland kompisar i olika sociala sammanhang på grund av grupstryck. Även vad det gäller e-cigarett och tobaksfritt snus svarade en övervägande majoritet, 71 procent, att kompisars påverkan är en orsak, vilket bekräftar att det är den främsta orsaken till samtliga tobaksdebuter bland unga. Tobaksfria miljöer, som motverkar grupstryck och normaliseringen av tobak i ungas vardag, är därför avgörande för att öka chansen att fler unga väljer att avstå från tobaksprodukter.

I den senaste undersökningen har En Rökfri Generation även tittat på varför unga testar nya nikotinprodukter. Utöver kompisars påverkan syns tydligt att tobaksindustrins reklam och smaktillsatser har stor inverkan. Hela 65 procent av unga och 66 procent av vuxna svarade att en orsak är att de ”verkar mindre farliga än traditionella nikotinprodukter”. Möjligheten att studera de långsiktiga hälsoeffekterna av nya nikotinprodukter är ännu relativt begränsad, men aktuell forskning bekräftar att nikotin medför flertalet allvarliga hälsorisker som diabetes typ 2, hjärt- och kärlsjukdomar och fosterskador. Novusresultaten indikerar att tobaksföretagens olika marknadsföringsknep och produktattribut har fungerat för att dölja produkternas skadliga effekter. Utöver vilseledande reklam som framställer nya produkter som ”skademinimerande” använder tobaksindustrin design och smaksättningar för att tilltala en yngre målgrupp. Tyvärr verkar detta vara en framgångsrik strategi då 37 procent av unga uppger att ”tilltalande smaksättning” är en orsak till att testa nya produkter. Dessutom svarar en tredjedel av ungdomarna att det faktum att produkterna ”förekommer i populärkultur (film, TV-serier, musik, sociala medier)” kan vara en orsak. Sammantaget innebär detta att olika former av tobaksreklam och tobaksexponering är stora riskfaktorer, och att det krävs ytterligare reglering för att hindra tobaksindustrins möjligheter att locka den unga generationen.

Kristina Sparreljung

Generalsekreterare Hjärt-Lungfonden

Bilaga

Exempel på den marknadsföring som idag kan ses i sociala medier

